MAGAZINE VAN HISTORISCH GENOOTSCHAP ROTERODAMUM **NO 22 • JUNI 2019**

KRONIEK

IN DIT NUMMER

Pleasurescapes
100 jaar jazz in Rotterdam
Verboden voor Duitsers

“Quaevis terra patria”

Heel de wereld is mijn vaderland

Desiderius Erasmus,
Adagia, 1193

HISTORISCH GENOOTSCHAP
ROTERODAMUM

KRONIEK NO. 22
JUNI 2019

COLOFON

De Kroniek is het verenigingsblad van het Historisch Genootschap Roterodamum en verschijnt drie keer per jaar. Leden krijgen de Kroniek gratis thuisgestuurd. Het lidmaatschap kost 35 euro per jaar.

Redactie:
Judith van Gilst, Frans Meijer
hgroterodamum@gmail.com
Secretariaat:
C. Hartsuiker, Postbus 23538,
3001KM Rotterdam
Telefoon 0184-682291
Bank NL07INGB0000077300
www.roterodamum.nl

Vormgeving: Inge Croes-Kwee, Manifesta idee en ontwerp, Rotterdam
Medewerkers aan dit nummer:
Judith van Gilst, Ingrid de Jager, Paul van de Laar, Linda Malherbe, Frank Roos, Roland Vonk, Rien Vroegindeweij, Hans Zirkzee
Druk: Printvisie, Rotterdam
Foto’s omslag: AHOY Rotterdam en collectie Flickr
Overige foto’s: Collectie IISG Historisch Beeldarchief Migranten, Collectie Jan Makor, Nationaal Archief Den Haag, Stadsarchief Rotterdam, Verhalenhuis Belvédère, Theater Walhalla,Harry-Jan Bus, Privécollecties Judith van Gilst, Maria Heiden, Fam. Troost, Rob Niemantsverdriet

Kopij voor de Kroniek 23 moet uiterlijk 15 september 2019 binnen zijn bij de redactie.

ONTVANGT U DE DIGITALE NIEUWSBRIEF VAN ROTERODAMUM NOG NIET?

Stuur een email naar roterodamum@roterodamum.nl en we plaatsen u op de verzendlijst. En heeft u onze facebookpagina al eens bezocht? www.facebook.com/Roterodamum. Ook kunt u Roterodamum op Twitter volgen @HGRoterodamum

TIJDEN VERANDEREN VOOR ROTERODAMUM

Voor u ligt de eerste Kroniek die niet meer onder redactie van Sjaak van der Velden is verschenen. Sjaak van der Velden heeft vijftien jaar lang de redactie van de Kroniek verzorgd. Een niet eenvoudige taak. Een redacteur vergaart niet alleen historisch interessante artikelen met kwaliteit, maar bewaakt ook de deadlines.
In de algemene ledenvergadering van 16 april jl. werd Sjaak bedankt, en uitgezwaaid met passende cadeaus. In diezelfde vergadering werd Alma Ploeger bedankt voor haar rol bij het organiseren van de Roterodamum excursies en Roterodamum Cafés. Ook dit vergt meer tijd en inzet dan je ogenschijnlijk zou denken. Na de ALV hield Wytze Patijn een boeiend relaas over de architectuur van Ad van der Steur en zijn tijdgenoten in het door Van der Steur ontworpen Erasmiaans Gymnasium. Veel van zijn ontwerpen zijn te vinden op onze dagelijkse route, naar werk en school, door de stad. Wytze Patijn vroeg aandacht voor de details en de verzorgde afwerking van zijn ontwerpen, die in eerste instantie voor de willekeurige passant niet opvallen.

Op 1 mei sprak drs. Neelie Kroes in de Raadszaal van het Stadhuis over 100 jaar vrouwenkiesrecht en de lange weg die gegaan moest worden voordat het in 1919 eindelijk zover was. Tijdens de rondvraag ging zij ruimschoots in op vragen en werd duidelijk dat vrouwenemancipatie bepaald nog niet volledig bereikt is.
Dat het Rotterdams erfgoed voldoende zorg en aandacht behoeft blijkt ook maar weer eens uit de plotselinge opzegging van de gemeentebijdrage aan de werf Koningspoort in de Oude Haven.
Helaas werd recent bekend dat drs. Nora Schadee is overleden, in het memoriam elders in deze Kroniek gedenken wij Nora met groot respect.
Het zal u ook opgevallen zijn dat de Kroniek een nieuwe vormgeving gekregen heeft, die past bij onze nieuwe Roterodamum-huisstijl. Wij wensen u veel genoegen met deze Kroniek.

Frank Roos
Voorzitter Historisch Genootschap Roterodamum

IN DIT NUMMER O.A.

4 **ROTTERDAM EN ZIJN PLEASURESCAPES 1870-1975**

8 **100 JAAR JAZZ IN ROTTERDAM**
DE SOUNDTRACK VAN EEN ZINDERENDE STAD

20 **DE DORPEN VAN ROTTERDAM**
COOL

26 **AGENDA**

ROTTERDAM EN ZIJN PLEASURESCAPES 1870-1975

PAUL VAN DE LAAR

Op zondagmiddag 5 mei opende in Museum Rotterdam de tentoonstelling *Jazz*. Rotterdam herdenkt dit jaar dat 100 jaar geleden voor het eerst jazz – maar dat noemde men toen nog niet zo – zijn intree deed. Feit is dat de dansmuziek en jazz onmiskenbaar horen bij het Rotterdam van vóór 1940. Ze herinneren ons aan een swingend en bruisend Rotterdam dat in 1940 zijn hart en plezier verloor. Het is opvallend dat we het uitgaansleven in de havenstad vooral associëren met de periode tussen de beide wereldoorlogen.
Het is daarom interessant om het uitgaansleven van Rotterdam in langetermijnperspectief te bezien en te vergelijken met andere steden. Dat is wat we de komende jaren met de Roterodamum-leerstoel ook gaan doen. Vlak voor de jaarwisseling kreeg het Europese team het verlossend bericht dat we via Brussel geld krijgen voor een internationaal project dat deze maand van start gaat: *Pleasurescapes*: Havensteden als transnationale knooppunten van integratie in de 19de en 20ste eeuw.

"Paard in de Wieg" door Adrianus Philippus de la Rivière, Stadsarchief Rotterdam.

Het project vindt plaats als onderdeel van het Europese HERA-programma. HERA staat voor *Humanities in the European Research Area*. Met andere woorden een breed opgezet programma dat uitnodigt om in Europees verband onderzoek te doen op het terrein van de geesteswetenschappen (geschiedenis, literatuur, erfgoed, kunstgeschiedenis, filosofie etc.). En daarin mogen de havensteden zoals Rotterdam niet ontbreken.

Pleasurescapes is een samentrekking van *pleasure* en *scape*, dat je in het Engels vaker tegenkomt in cityscape of landscape. *Pleasurescapes* zijn publieke stedelijke ruimtes in havensteden die historisch gezien vooral bekend zijn vanwege hun vermaaksfunctie. Entertainment (bioscoop, uitgaansgelegenheden, bars etc.) maar het zijn ook werelden die vaak beschreven worden in termen van saamhorigheid en rebellie, maar tevens als rafelranden van de stad. De *City on the Edge* en *Pleasurescapes* gaan vaak samen. Het zijn stedelijke ontmoetingsruimtes waar verschillende klassen, culturen, religies en etniciteiten elkaar ontmoeten. Dit onderzoeksproject richt zich op een vergelijkende studie naar de *Pleasurescapes* in de havensteden Barcelona, Gotenburg, Hamburg en Rotterdam in de 19de en 20ste eeuw. Het is niet moeilijk om bij voorbaat al uit te gaan van de belangrijkste Rotterdamse *Pleasurescapes*: vóór 1914 de Zandstraatbuurt, tussen 1914-1940 de Coolsingel/Schiedamsedijk en na 1945 Katendrecht dat uiteindelijk geen Eroscentrum meer kon zijn. Het is nu een hip gebied. Het rosse verleden van de stoere Kaap heeft nu een geheel andere betekenis dan in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw.

De Zandstraatbuurt was als vermaaksgebied voor zeelieden al sinds de zeventiende eeuw bekend. Iedere buitenlandse zeegast wist dat hij hier moest zijn om zich na een lange zeereis aangenaam te verpozen. Het is niet toevallig dat in het confessionele normen- en waardendebat eind negentiende eeuw ook een klimaat ontstond waarin de Zandstraatbuurt als het Rotterdamse Sodom en Gomorra werd afgeschilderd, zij het dat deze niet in een regen van zwavel en vuur werd verwoest, maar door de slopershamer. Op nieuwjaarsdag 1912 kwam een einde aan de Zandstraatbuurt. In de stadsgeschiedenis wordt de sloop van deze buurt gezien als een waterscheiding waarmee Rotterdam voorgoed wilde afrekenen met wat vorige generaties hadden opgebouwd maar in de twintigste eeuw niet meer voldeed. De Zandstraatbuurt zou nooit zo'n belangrijke rol in ons collectieve geheugen hebben gespeeld zonder journalist Marie Joseph Brusse, fotograaf Henri Bersenburgge, schilder Kees van Dongen en cabaretier Koos Speenhoff.

Zandstraatbuurt rond 1912 toen men begon met de sloop. Stadsarchief Rotterdam

Entree Lisenberg, Gothenburg

Affiche Music Hall, Barcelona, begin vorige eeuw

'Was unser Künstler am Abend auf St. Bauli sah.' Tekening in de Hamburger illustrierte Zeitung, 1921.

Een combinatie van burgerlijk fatsoen, dat voorgoed wilde afrekenen met de Zandstraatbuurt, en door kapitalistische motieven gedreven grootschaligheid zorgde voor een klimaat waarin Rotterdam rijp werd gemaakt voor moderne experimenten. De Coolsingel werd hiervoor uitgekozen, een eerste voorbeeld van wat we later stedelijke gentrification zouden noemen. De buurt verdween, maar de zonde bleef. Rotterdam wilde een toekomst zonder hoeren, maar vergiste zich in de cultuur van zijn havenstad. De Schiedamsedijk, Katendrecht en sommige buurten in Feijenoord waren de aangewezen plekken en daar zou het vermaak doorgaan.

Na zonsondergang was de Schiedamsedijk een van de vrolijkste straten in Rotterdam. De Rotterdammers en hun tijdelijke gasten die willen bruisen, drinken, vrijen, klaverjassen of zingen vonden hier hun stadsvertier. Leo Ott noemt in zijn roman *De haven* deze buurt een andere wereld, een “afgeschoten hoek der stad, zooals iedere haven er een heeft, waar de zeelui hun lang bedwongen dorst naar drank en vrouwenlichamen kunnen lesschen, een straat waar andere wetten en gewoonten heerschen dan in de overige straten, een straat waar een vrouw met de zelfde aandacht genoten wordt als een glas bier, en waardoor gewichtig, met zwaren stap, zeer veel agenten surveilleeren, opdat ‘de zaken’ een ordelijk verloop zullen hebben”. Rotterdamse burgers kwamen hier ook. Niet alleen studenten zoals onze Drs. P., maar in de menigte wisselden de gleufhoeden en platte petten elkaar af en de uitbaters wisten Rotterdammers met een beter gevulde beurs naar deze straat te lokken. Je hoefde heus niet alleen ‘fish and chips’ te eten en wie wilde gaan dansen kon kiezen tussen Alcazar en Cosmopoliet.

Het bombardement verwoestte de stad en het uitgaansleven in Rotterdam. In het Basisplan voor de Wederopbouw moest ook een nieuwe *Pleasurescape* gevonden worden. Bovendien bestonden er plannen voor een zeemanshuis of maritiem centrum aan de Westzeedijk nabij de Zalmhaven. Het gebied was volgens de planners zo geschikt omdat zij het vermaak en de onvermijdelijke bordelen zoveel mogelijk wilden concentreren en isoleren van de andere delen van het centrum. Na het bombardement werd de prostitutie uit het centrum verdreven en verplaatste de ‘hoerenwijk’ zich naar het schiereiland. Na 1945 zette deze concentratie zich voort en begint de geschiedenis van het rosse Katendrecht. In het kielzog van de clubs en bordeelhouders trokken cafébazen naar de Kaap omdat het in het Basisplan aangekondigde Zeemanskwartier in de binnenstad niet van de grond kwam. Omdat schepen toen nog regelmatig in de Rijn- en Maashaven aanmeerden, was de Kaap in de jaren vlak na de oorlog een geschikt uitgaansgebied voor matrozen. Toen verschenen ook de eerste verontruste berichten over jonge meisjes die aan boord van schepen gingen en de rivierpolitie die daartegen niet streng genoeg optrad.

De overlast nam voor de bewoners in de jaren vijftig en zestig toe. De bewoners wilden het tij keren en begonnen zich in de jaren zeventig in te zetten voor het ideaal van Katendrecht woonwijk. In de periode 1973-1974 liepen de spanningen tussen de inmiddels opgerichte Aktiegroep Redt Katendrecht

Pamflet met B&W besluit 16 augustus 1977. Nationaal Archief Den Haag

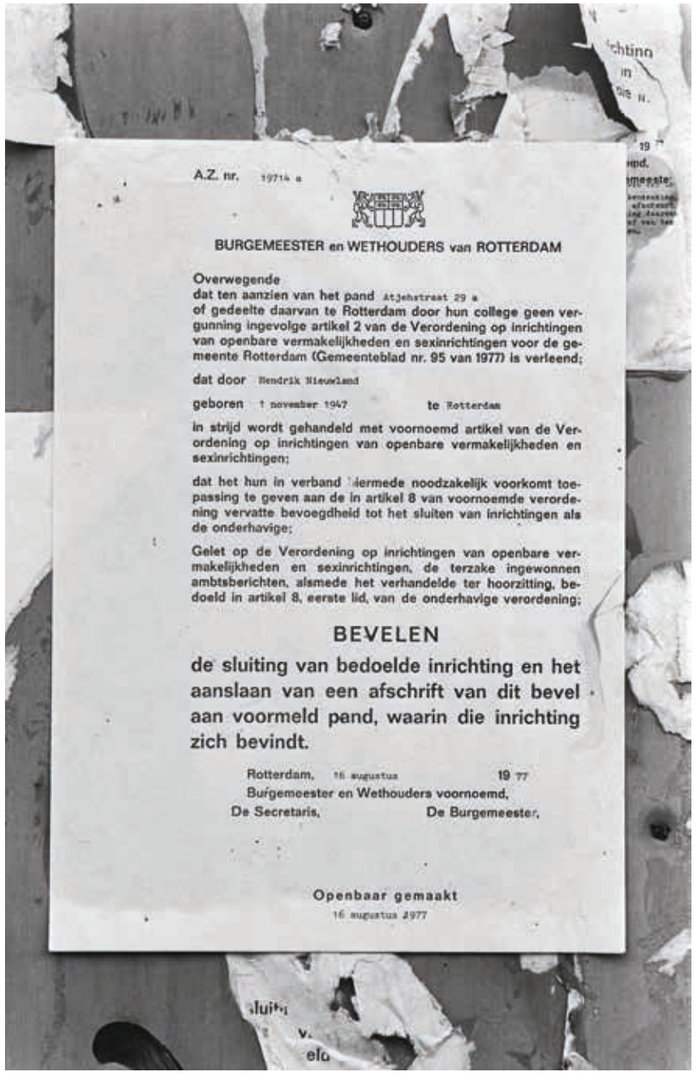

A.Z. nr. 19714 a

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van ROTTERDAM

Overwegende
dat ten aanzien van het pand Atjehstraat 29 a
of gedeelte daarvan te Rotterdam door hun college geen vergunning ingevolge artikel 2 van de Verordening op inrichtingen van openbare vermakelijkheden en sexinrichtingen voor de gemeente Rotterdam (Gemeenteblad nr. 95 van 1977) is verleend;

dat door Hendrik Nieuwland

geboren 1 november 1947 te Rotterdam

in strijd wordt gehandeld met voornoemd artikel van de Verordening op inrichtingen van openbare vermakelijkheden en sexinrichtingen;

dat het hun in verband hiermede noodzakelijk voorkomt toepassing te geven aan de in artikel 8 van voornoemde verordening vervatte bevoegdheid tot het sluiten van inrichtingen als de onderhavige;

Gelet op de Verordening op inrichtingen van openbare vermakelijkheden en sexinrichtingen, de terzake ingewonnen ambtsberichten, alsmede het verhandelde ter hoorzitting, bedoeld in artikel 8, eerste lid, van de onderhavige verordening;

BEVELEN

de sluiting van bedoelde inrichting en het aanslaan van een afschrift van dit bevel aan voormeld pand, waarin die inrichting zich bevindt.

Rotterdam, 16 augustus 1977
Burgemeester en Wethouders voornoemd,
De Secretaris, De Burgemeester,

Openbaar gemaakt
16 augustus 1977

De hoerenloper die zich op het laatste moment bedacht, kon zich in een vermaakscentrum waarin ook eethuisjes en bars waren ondergebracht, ook op een onschuldige manier verpozen.

en de zware jongens van de Katendrechtse onderwereld op. Schietpartijen en brandstichtingen waren het gevolg. Het nieuwe linkse Rotterdamse college dat in 1974 aantrad en onder leiding stond van burgemeester André van der Louw, kon de eisen van de bewoners niet langer meer negeren en in 1975 verwierf Katendrecht de status van stadsvernieuwingswijk.

Wat er dan met de prostitutie moest gebeuren, was niet duidelijk. Het stadsbestuur zag wel heil in een eroscentrum op de Kaap naar West-Duits voorbeeld, een multifunctioneel erotisch vermaakscentrum, waarin ook eethuisjes en bars waren ondergebracht; de hoerenloper die zich op het laatste moment bedacht, kon zich in zo een vermaakscentrum ook op een onschuldige manier verpozen. De Katendrechters wilden zo’n centrum niet in hun wijk en andere buurten op de linker Maasoever wilden er evenmin mee worden opgezadeld. Het stadsbestuur wees het Poortgebouw, eens de hoofdzetel voor de zakenman Pincoffs, uiteindelijk als locatie voor een eroscentrum aan, een beslissing waartegen de bewonersorganisaties van Feijenoord en het Noordereiland fel gekant waren. Zij verweten de bewoners van Katendrecht dat zij de prostitutiekaart ten koste van de woonomgeving op Feijenoord doorspeelden. Na enige jaren van hevig getouwtrek besloot het college de bestemming tot eroscentrum van het Poortgebouw omgedaan te maken. Ter regulatie van de prostitutie zouden er seksboten komen, een oplossing waarmee bewoners in andere wijken in de stad uiteraard evenmin gelukkig waren. Zodoende stuitte het gemeentebestuur voortdurend op verzet en slaagde de stad er niet in het prostitutieprobleem onder de knie te krijgen.

Katendrecht raakte zijn bordelen en de prostitutie kwijt doordat de gemeente stelselmatig panden opkocht en deze daarna liet sluiten. In de zomer van 1982 werden de laatste huizen van lichte zeden gesloten. De prostitutie had zich inmiddels over de stad verspreid en her en der openden seksbazen nieuwe bordelen. De meeste werden in het westen van de stad geopend, maar de overlast voor de omwonenden bleef in het algemeen beperkt. Door een stijgend gebruik van heroïne kreeg aan het einde van de jaren zeventig de prostitutieproblematiek een nieuwe dimensie. Buiten de seksclubs om ontstond een circuit van verslaafden die voor hun inkomsten van straatprostitutie afhankelijk waren. Vooral de heroïnehoertjes die aan de G.J. de Jonghweg tippelden, zorgden voor een nieuw prostitutieprobleem in de stad.

De geschiedenis van de Rotterdamse *Pleasurescapes* wordt in het onderzoek vergeleken met die in Hamburg, dat nog altijd zijn Reeperbahn heeft, en Barcelona en Gotenburg. Al die steden hebben zo hun eigen geschiedenis; de overeenkomsten en verschillen worden uitgediept en met elkaar in verband gebracht. Het onderzoek moet in 2021 zijn afgerond. Voor het Rotterdamse onderzoek is inmiddels een PhD-student aangetrokken. Maar het blijft niet bij een wetenschappelijke studie. Er komt ook een internationale expositie en een theatervoorstelling. Hopelijk ook in Rotterdam te zien.

Eenzame hoerenloper op Katendrecht, jaren ’70 vorige eeuw. Nationaal Archief Den Haag

JAZZ IN ROTTERDAM
DE SOUNDTRACK VAN EEN ZINDERENDE STAD

DOOR HANS ZIRKZEE

In 2019 herdenken wij dat het exact 100 jaar geleden is dat de jazz in Rotterdam voor het eerst werd gespeeld. Tijdens een bijzondere expositie in Museum Rotterdam kun je in vier korte documentaires zien hoe de jazz een vruchtbare voedingsbodem vond in de Maasstad. De belangrijkste muziek van de 20e eeuw kwam niet uit de lucht vallen. De compacte en zeer illustratieve expositie is samengesteld door Hans Zirkzee (1956), schrijver van het boek 'Jazz in Rotterdam' dat in 2015 is verschenen. Aan dit naslagwerk heeft Hans Zirkzee acht jaar gewerkt daarbij gebruikmakend van het jazzarchief dat hem was nagelaten door Hans Langeweg. Voor dit boek ontving Hans in 2016 de Mr. J. Dutilhprijs voor het beste historische boek over Rotterdam. Hier vindt u enkele uitgeschreven teksten uit de documentaires, die tot 8 september te zien zijn in Museum Rotterdam.

DE JAZZ AGE IN ROTTERDAM

Rotterdam was aan het oorlogsgeweld ontsnapt. De naoorlogse welvaart lag in het verschiet. De rechtspositie van de arbeiders verbeterde. Zij verworven actief en passief kiesrecht en zij kregen met de zesdaagse werkweek en de achturige werkdag meer vrije tijd. Gedurende de Eerste Wereldoorlog groeide de arbeidsparticipatie van vrouwen. Terwijl mannen in het leger zaten, werden vrouwen massaal ingezet in het arbeidsproces. Na de wapenstilstand bleven velen betaald werk verrichten. Hun verworven financiële onafhankelijkheid en de invoering van het algemeen kiesrecht leidden tot een grotere emancipatie van vrouwen. De vrijgevochten en zelfbewuste Flapper-girls droegen korte kapsels, korte rokken en zware make-up. Roken en drinken was voor hen een daad van emancipatie. De Flappers gingen uit en dansten op jazzmuziek. De jazzdans had zich inmiddels ontwikkeld tot een breed geaccepteerde, mondiale rage. Veel van de mododansen vonden hun oorsprong in de Steps van vóór de oorlog, zoals de Charleston en de Black Bottom. De sensationele danseres Josephine Baker was hèt symbool van de nieuwe Afro-Amerikaanse danscultuur. Zij trad 25 augustus 1928 op in het Kranttheater, zoals de Rotterdammers het Grand Théâtre ook wel noemden.

Al vóór de Eerste Wereldoorlog was Rotterdam met bijna dertig filmtheaters een echte bioscoopstad. De bioscoop bood meer dan alleen een filmvoorstelling. De grote theaters brachten een volwaardig amusementsprogramma met musici, artiesten en acrobaten. Van een curieuze kermisattractie groeide de cinema uit tot één van de belangrijkste vormen van vermaak in de twintigste eeuw. De Poolse landverhuizers Abraham Tuschinski en Karl Weisbard zouden in de jaren tien en twintig het Rotterdamse uitgaansleven verrijken met hun fameuze bioscopen. Zij trachtten elkaar te overtroeven in grootsheid en grandeur en bouwden de mooiste theaters van Nederland. Tuschinski wilde zijn publiek het allerbeste bieden en hij nam bij dit streven grote financiële risico's. Eersteklas musici speelden in zijn theaters. Hij engageerde de grote (variété)artiesten en hij bleef zijn bioscopen vernieuwen en aanpassen aan de wensen van de tijd.

De van oudsher grote aandacht voor Tuschinski doet geen recht aan Karl Weisbard. De voormalige damestailleur en bontwerker opende in november 1919 de door zijn vriend Jac. van Gelder ontworpen Wester Bioscoop aan de Nieuwe Binnenweg. Het WB Theater was met een zaalcapaciteit van veertienhonderd stoelen op dat moment het grootste bioscooptheater in Nederland. Weisbard bouwde Roxy aan de Kruiskade en het Grand Théâtre aan de Pompenburgsingel, dat hij wegens mismanagement moest overdoen aan Tuschinski. Tuschinski breidde het theater uit met de uiterst chique nachtclub La Gaîté.

< Josephine Baker, 1928

<< Personeel en musici van Mephisto.
Collectie-IISG-Historisch-Beeldarchief-Migranten

Het Grand Théâtre was ook de plek waar de Ramblers in 1926 debuteerden. Nog met de Rotterdamse koperblazers Jack en Louis de Vries in hun gelederen. Bandleider en pianist Theo Uden Masman gaf eind jaren twintig samen met trompettist Eddie Meenk en saxofonist Meijer Wery les aan het muzieklyceum van Willem Feltzer, de eerste jazzopleiding in Nederland. Hoewel hij voornamelijk klassieke muziek maakte, valt Meijer Wery ook te beschouwen als een jazzdocent en pionier op de saxofoon. Hij was met onder andere Jules Zagwijn en dirigent Willem Feltzer medeoprichter van het Genootschap Tot Onderlinge Kunstbeoefening, de voorloper van het Rotterdamsch Philharmonisch Orkest. Wery's uitvoering van De Lachende Saxofoon van Rudy Wiedoeft maakte hem bekend bij een groot publiek. 'Kijk, daar loopt de lachende saxofoon,' riep men hem na op straat.

De gemeente wilde de Coolsingel laten uitgroeien tot een boulevard van internationale allure. Men ging daarom soepel om met de geldende dansrestricties. De talrijke danspaleizen gaven het Rotterdamse uitgaansleven in de jaren twintig een ongekende allure en grandeur. De Cosmopoliet, nachtclub La Gaîté, dancing Lybelle en de legendarische dancing Pschorr trokken tot ver over de stadsgrenzen een groot publiek. Dancing Pschorr was het geesteskind van Dirk Reese en zijn rechterhand Theo Moens. De grootste internationale acts stonden op het in april 1924 geopende podium. Pschorr werd het luxueuze domein van het betere en kapitaalkrachtige publiek, dat uit heel Nederland kwam dansen op de nieuwste muziek. Reese en Moens lieten geen gelegenheid onbenut om de sluitingstijd te kunnen verruimen. Jubilea, dansconcoursen, modeshows, carnaval, kerst, Oud en Nieuw en de verjaardagen van het koninklijk huis. Alles werd aangegrepen om tot diep in de nacht in het danspaleis te feesten. De speciale gala-avonden van Pschorr waren een begrip. De ideeën en de energie van Theo Moens leken onuitputtelijk.

Vast op het programma stond de nieuwe band van de koperblazers Jack en Louis de Vries, The Internationals. Het dansorkest met de Rotterdamse pianist Nico de Rooy in hun gelederen groeide uit tot een internationaal vermaard orkest. Trompettist

De talrijke danspaleizen gaven het Rotterdamse uitgaansleven in de jaren twintig een ongekende allure en grandeur

Louis de Vries stond bekend als Louis Armstrong de tweede en sousafonist Jack valt te beschouwen als de nestor van de contrabas in de Nederlandse jazz. Tijdens een engagement in Zürich verraste de echte Louis Armstrong The Internationals met een bezoek. Stijf van de zenuwen kon De Vries geen noot meer spelen. Zijn buitengewone techniek liet hem op het hoogtepunt van zijn imposante carrière in de steek, maar hij maakte dat later meer dan goed. Louis en Louis werden vrienden.

Een hoogtepunt in de carrière van The Internationals waren hun optredens met Coleman Hawkins. De internationale jazzgrootheid werd in zijn tijd gezien als de beste saxofonist ooit. Jazzcriticus Constantin Poustochkine was getuige van de bijzondere gebeurtenis. Hij schreef in het magazine De Jazzwereld: 'Het meest ontroerende, het meest aangrijpende, de meest grootsche openbaring op jazzgebied, die ik tot dusver heb beleefd. Ik zat met tranen in de ogen en ik kon na afloop, de eerste vijf minuten, bijna geen woord meer zeggen.'

DAMESORKESTEN EN HOT JAZZ IN DE JAREN DERTIG

Aan het optimisme en de frivoliteit van de jaren twintig kwam met de Beurskrach van oktober 1929 abrupt een einde. Vreemd genoeg bleek de daaropvolgende economische recessie een impuls te zijn voor de jazzmuziek. Wel werd de gewone man getroffen door de crisis. De kroegen op de Schiedamschedijk kregen het moeilijk omdat het aantal aanmonsterende zeelui kelderde, maar degene die zijn baan behield zag zijn koopkracht als gevolg van de dalende prijzen toenemen. In de jaren twintig telde 'De Dijk' meer dan honderd kroegen. Bij gebrek aan internationale klandizie sloten veel cafés. De grootste zaak op De Dijk, de Cosmopoliet, profiteerde van de afgenomen concurrentie en 'De Cos' had bovendien een muziekprogramma dat de zuigkracht van de Coolsingel kon weerstaan. De dancing was het domein van bekende Rotterdamse jazzorkesten, zoals The Brighton Syncopators van pianist Jan Vlietstra, The Jumping Jacks en The Three Hawcourts, de band van Jaap en Arie Valkhoff en drummer Frans Beekmans. Jaap Valkhoff kwam via de Amerikaanse zeelieden die de Cos bezochten in het bezit van de nieuwste Amerikaanse songs. De swingaccordeonist schreef meer dan tweehonderd liedjes en schlagers, maar hij begon in 1935 ook zijn eigen jazzband. Drummer Arie Maasland van de Jumping Jacks bracht een muzikale ode aan de Cosmopoliet. Het nummer zou wereldberoemd worden onder de naam Olè Guapa.

Rotterdamse ondernemers en het gemeentebestuur hoopten met grote projecten het economisch

Casino Variété foto P.M. Vijverberg collectie Stadsarchief Rotterdam

slechte tij te keren. Veel gezichtsbepalende Rotterdamse gebouwen werden in de jaren dertig gebouwd, zoals de Bijenkorf, de Van Nelle fabriek en de nieuwe Doelen. Dirk Reese bouwde in 1931 het boulevardhotel Atlanta aan de Coolsingel. Hotel Atlanta presenteerde iedere dag levende muziek van bekende namen, zoals de Ramblers, Eddy Meenk, Rita Dalvano en het orkest van Dajos Bela met Louis de Vries op trompet.

Weintraub's Syncopators, één van de beste Duitse jazzbands en bekend van de geluidsfilm *Der Blauwe Engel* met Marlene Dietrich in de hoofdrol, speelde live in Arena, Grand en Olympia. Na hun optredens in Rotterdam besloot de band in september 1933 niet meer naar hun vaderland terug te keren. Evenals de Comedian Harmonists die in Arena, nu gevestigd in de voormalige Roxy bioscoop, optraden en Coleman Hawkins die zijn Europese tournee met het orkest van Jack Hylton moest afbreken omdat hij wegens zijn huidskleur Duitsland niet in mocht.

Een kenmerkende ontwikkeling in de jazzmuziek van de jaren dertig was de opkomst van de damesorkesten. Hun grote populariteit in de Verenigde Staten, zowel in de films als op de bühne, waaide over naar Europa. Saxofoniste Annie van 't Zelfde en trompettiste Clara de Vries zijn te beschouwen als de belangrijkste Rotterdamse vrouwelijke jazzpioniers. Annie debuteerde in juli 1932 bij The Blue Jazz Ladies van Leo Selinsky. Clara de Vries, de zus van Jack en Louis de Vries, maakte al op zestienjarige leeftijd deel uit van Selensky's damesorkest. Rosenfeld's Wiener Jazz Ladies met Annie van 't Zelfde spelen vanaf januari 1934 in Heck's City Lunchroom op de Noord Blaak. Rotterdam telde in de jaren dertig zes Heck's zaken. Twee daarvan; Heck's Popularis en Heck's City Lunchroom, hadden elke dag levende muziek.

De ensembles die in Heck's speelden zijn representatief voor de periode waarin damesorkesten een grote populariteit hadden en de Rotterdamse musiciennes hun plaats in de jazzscene veroverden. De voornaamste Rotterdamse damesorkesten in de jaren dertig waren The Monte Morris Girls van Jannetje van Eijmeren, The Rhythm Stars, Rita Dalvano en The Harmony Ladies. Veel Rotterdamse jazz-zangeressen begonnen hun carrière tijdens de Mad Thirties: Jansje 'Jany' Bron, Jeanette den Otter (bekend als 'Jane Miller'), Annie de Reuver, Mitsey Smeekens en Pauky Kosman. Annie de Reuver

begon bij de Blue Blowers, de amateur bigband die in Hotel Coomans speelde. Op een middag in januari 1935 bezochten Annie en de violist van de Blue Blowers, Jaap van Veen, de dancing Pschorr waar op dat moment de The Ramblers optraden. Zij zou best bij de band willen zingen. ‘Dat durf je niet,’ zei Jaap. Hij benaderde leider Theo Uden Masman en Annie mocht een nummer meezingen. Masman is zo tevreden over de zang van Annie dat hij haar uitnodigt dezelfde avond tijdens een rechtstreekse uitzending voor de AVRO-radio I Can’t Give You Anything But Love en Nasty Man te zingen. Het is het begin van Annie’s jarenlange carrière.

DE PARADOXALE POSITIE VAN JAZZ TIJDENS WOII

De Tweede Wereldoorlog begon in Rotterdam in de vroege uren van 10 mei 1940 met het bombardement van vliegveld Waalhaven. Tijdens de eerste chaotische dagen gingen de meeste Rotterdammers door met hun dagelijkse besognes. Het zou allemaal zo’n vaart niet lopen, dacht men. Tot het bombardement van 14 mei 1940 en de daaropvolgende vuurzee niet alleen de binnenstad, maar ook ruim 75% van alle podia, theaters en bioscopen vernietigde.

Binnen luttele weken na de Duitse inval herstelde het Rotterdamse uitgaansleven zich. Alsof er niets was gebeurd ging men weer dansen. De nazi’s lieten de jazz- en amusementsmuziek op de schaarse Rotterdamse podia aanvankelijk ongemoeid. In de wijken grenzend aan het gebombardeerde centrum gold een vrij vestigingsbeleid voor de horeca. Veel ondernemers ontvingen een uitkering van de Schade Enquête Commissie. Via deze regeling werden in de eerste jaren van de oorlog meer dan honderdvijftig cafés en restaurants nieuwgebouwd of gerestaureerd. Deze jonge zaken vormden jarenlang het fundament van het Rotterdamse uitgaanscircuit dat niet meer in het hart van de stad lag. De als noodvoorziening gebouwde theaters l’Ambassadeur, Brauhaus Monopole, Cascade, Palace, Caland-West en de nieuwe Rivièrahal groeiden uit tot belangrijke podia.

Het publiek bezocht tijdens de bezettingsjaren steeds massaler de concertzalen, de theaters en de bioscopen. De bezoekersaantallen namen in de eerste drie oorlogsjaren spectaculair toe. De behoefte aan ontspanning was groter dan ooit en men had geld. Economisch gezien kende Nederland in de beginjaren van de oorlog een hoogconjunctuur en men wist niet of het geld na de oorlog nog zijn waarde had. Om tot een eerlijke verdeling van de schaarse producten en goederen voor de Nederlanders te komen, had de overheid een distributiesysteem opgezet. De meeste waar was ´op de bon´. Het grootste aantal jazzconcerten tijdens de bezetting vond plaats in Gebouw Odeon in de Gouvernestraat. Al ’s morgens vroeg stonden de mensen tot op de Kruiskade in de rij voor de kaartjes. Vaak waren er in het weekend drie concerten op één dag. Alle grote Nederlandse jazzorkesten speelden in Odeon, zoals Piet van Dijk, Boyd Bachman, Ernst van ’t Hoff, Dick Willebrandts en natuurlijk de mateloos populaire Ramblers, die onder de naam Theo Uden Masman en zijn tovenaars van Melodie en Rhythme op 27 augustus 1944 in Odeon hun laatste concert tijdens de bezetting gaven.

City Theater na 14 mei 1940
onbekende fotograaf
collectie Stadsarchief Rotterdam

Trompettist Tedd Cotton speelt op zijn 57e verjaardag in café de Hazzebazz in de Jonker Fransstraat 1969

Jan Makor
onbekende fotograaf
collectie Jan Makor

De Rotterdamse zanger en tenorsaxofonist Jan Makor stond in maart 1942 met zijn orkest The Novelty Georgians in Odeon. Een daad van verzet, want na de betrokkenheid van de Verenigde Staten bij de Tweede Wereldoorlog verboden de nazi’s Engels titels en teksten. Een half jaar later veranderde de ‘Nederlandse Bing Crosby’ de naam in ‘Jan Makor en zijn Vox Humana Dansorkest’. The Sound Diggers werden voortaan de Klankdelvers genoemd. Het overbekende Honeysuckle Rose heette nu O, Wat Ben Ik Wispelturig en The Swing Papa’s werden De Slingervaders. Een in dit verband opmerkelijk ensemble was het Rotterdamse orkest De Bobtonflippers. Hoewel hun naam zeer Anglo-Amerikaans aandoet, wisten de leden van de band de Kultuurkamer ervan te overtuigen dat hun band genoemd was naar de oprichters: Bob, Ton en Flip.

De anti-Joodse maatregelen werden geleidelijk strenger. Stapsgewijs namen de Duitsers maatregelen om muziek te zuiveren van ‘niet-arische’ invloeden. Vanaf september 1941 gold voor Joodse musici een speelverbod. Niet-Joodse collega’s namen zonder scrupules hun banen over. Rond het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog woonden er circa 12 duizend Joden in Rotterdam. Niet meer dan 750 zouden er terugkeren. Sommigen, zoals de trompettisten Sem Dasberg en Louis Bannet en Jack de Vries overleefden de deportaties. Anderen waren minder fortuinlijk. Bassist Al Weisbard, zijn vader Karl, Abraham Tuschinski, de familie Walvis, pianist Jacob ‘Jaap’ Feijten, Armand Haagman, trombonist Nathan Slier, Clara de Vries en Pauky Kosman zijn enkele van de vele duizenden Rotterdammers die de Holocaust niet overleefden. Eind december 1943 is het ‘Joodse vraagstuk opgelost,’ zoals de gelijkgeschakelde pers meldde.

Ook de maatregelen in het kader van de arbeidsinzet voerde de bezetter gedurende de oorlog geleidelijk op. Menigeen was in het begin van de oorlog overtuigd van de Duitse overwinning en velen kozen ervoor vrijwillig in Duitsland tewerkgesteld te worden. In 1942 kwamen de Duitsers massaal in actie om Nederlandse mannen onder dwang naar Duitsland weg te voeren. De angst voor de gedwongen tewerkstelling maakte dat velen onderdoken en binnenshuis bleven. Doordat de meeste Duitse muzikanten onder de wapenen waren geroepen, kampte het Derde Rijk met een tekort aan amusementsorkesten. Veel Nederlandse musici werden voor de keuze gesteld: spelen in Duitsland of een werkkamp. De trompettist Charles Gelauff trad op in Stuttgart en Berlijn met het orkest van de blazer Peter Sijpesteijn. Multi-instrumentalist Willy Langestraat uit Delfshaven toerde met het orkest van John Kristel. Het orkest van de violist Leen van Leen speelde in Wiesbaden en in Bonn. Violist en saxofonist Piet de Wit, beter bekend als Piet Le Blanc, belandde als Stehgeiger in Berlijn. ‘Meer in de schuilkelders, dan op de Bühne,’ herinnerde hij zich.

Jazz moest verboden worden, maar het ontbrak aan heldere muzikale criteria op grond waarvan de ambtenaren van de Kultuurkamer jazzmuziek konden toetsen. De Nederlandse jazzcriticus Van Steensel van der Aa kreeg opdracht een nauwkeurig geformuleerd jazzverbod op te stellen. Nooit was het iemand gelukt een sluitende definitie van jazzmuziek te maken, maar Van der Aa deed een poging. De primitieve, vreemd-rassige, bastaardmuziek moest met het zogenaamde ‘Verbod van negroïde en negritische elementen in dans en amusementsmuziek’ en een vergunningenstelsel aan banden worden gelegd.

De Nederlandse jazzfan was voor zijn grammofoonplaten en radio-uitzendingen in de vrije ether aangewezen op de illegaliteit, tot de nazi’s jazzmuziek - paradoxaal genoeg - als propaganda gingen inzetten. De orkesten van Theo Uden Masman en Dick Willebrandts kregen de opdracht de nieuwste Engelse en Amerikaanse jazz te spelen voor de distributieradio in het anti-Joodse radioprogramma De Gil Club. De bands konden daardoor uitgroeien tot de beste in Europa.

Katendrecht was voor Duitsers verboden en trompettist Teddy Cotton, drummer Dick Rijnooy en saxofonist Kid Dynamite vermaakten het verrukte publiek in de dancing Belvédère met pure jazz. Het Nederlandse amusementsleven maakte een ongeëvenaarde bloei door tot het mislukken van de geallieerde tegenaanval in september 1944. Na Dolle Dinsdag voerden de nazi’s een terreurbewind. De dagelijkse beschietingen, de vernietiging van de haveninstallaties, de razzia’s, de energieschaarste en de Hongerwinter brachten Rotterdam bijna op de knieën. Er was geen jazz meer in de stad.

EEN KIND VAN DE INVASIE

RIEN VROEGINDEWEIJ

Op dinsdagmiddag 6 juni 1944 werd in het huis van aannemer Arie Heiden in Bolnes een kind geboren. De omstandigheden waren niet ideaal, het was oorlog en het voedsel was op de bon. Maar de bevalling verliep voorspoedig en in de keuken, waar hij in nerveuze afwachting de ene met de andere sigaar aanstak, vernam de vader dat het een meisje was. Alweer een dochter. Hij had er nu drie, en maar één zoon. Hij had liever nog een zoon gehad, want voor meisjes zat in de aannemerij geen toekomst.

Maar helaas, kinderen kon je niet metselen. En dit was niet het moment om van zijn teleurstelling blijk te geven. Hij omhelsde zijn vrouw in het kraambed en toen de vroedvrouw hem het kind toonde, schoot zijn gemoed vol. Het was hun tweede 'oorlogskind'. Toen het eerste in 1941 op komst was, had hij ook gehoopt dat het een zoon zou zijn. Hij had al een naam voor de jongen bedacht die anders was dan de namen die van generatie op generatie in zijn familie werden vernoemd. Er waren nu wel genoeg Aries, Jannen, Henken en Siemen. Hij had zijn gedachten er al over laten gaan toen zijn vrouw in de vierde maand was en hij in februari de Elfstedentocht had gereden. Het was een mooie tocht geweest, het weer was zacht en het ijs goed. Hij had zijn eerste Elfstedenkruisje gekregen, want het jaar daarvoor had hij de tocht moeten staken wegens te veel sneeuw en onbetrouwbaar ijs. Hij zou de jongen een naam geven die tot de verbeelding sprak van iedereen die de vrijheid liefhad: Franklin Delano, naar president Roosevelt van de Verenigde Staten van Amerika en de man van de Vier Vrijheden: vrijheid van godsdienst en meningsuiting, vrijwaring van honger en angst. Dat sprak hem wel aan. Zijn vrouw had geprotesteerd, want haar vader was aan de beurt om vernoemd te worden. Maar Arie Heiden was er de man niet naar om zich door dat soort argumenten uit het veld te laten slaan.

Maar het was een meisje en zowel de moeder als beider schoonouders waren het er gezien de omstandigheden over eens dat ze Juliana zou heten. En dan ook helemaal. Met een zekere bravoure liet hij haar in het geboorteregister van de gemeente Ridderkerk, waartoe Bolnes hoorde, inschrijven met de namen: Juliana Louise Emma Marie Wilhelmina van voor, Heiden van achteren. Het was een vorm van verzet die in het kleine dorp wel vaker werd gepleegd. Zijn dorpsgenoot Punt, die op de scheepswerf van Boele werkte, had zijn zoon de namen van prins Bernhard gegeven: Bernhard Leopold Frederik Everhard Julius Coert Karel Godfried Pieter. Toen Punt tenslotte Punt zei, dacht de ambtenaar van de burgerlijke stand dat hij voor de gek werd gehouden.
Drie maanden later werd het vernoemen naar leden van de koninklijke familie door de Duitsers verboden. De namen Beatrix of Margriet kwamen daarom voor zijn pasgeboren dochter niet in aanmerking. Maar Arie Heiden had wel een idee. Zijn

Arie Heiden had een idee. Zijn vrouw zou het er niet mee eens zijn, maar dat was nog geen reden om er niet mee voor de dag te komen. Integendeel.

vrouw zou het er niet mee eens zijn, maar dat was nog geen reden om er niet mee voor de dag te komen. Integendeel, het was juist de kunst om haar en de hele familie uit te dagen. Je moest dat slim aanpakken, niet met tromgeroffel, maar langs je neus weg een naam noemen. En dan afwachten wat de reactie was.

Het hele jaar waren er al geruchten over een op handen zijnde invasie van de geallieerden. In mei 1943 waren de radiotoestellen in beslag genomen, maar er waren mensen in Bolnes die hun toestel hadden verstopt. Op Radio Oranje hoorden ze de berichten over de oorlogshandelingen. Zeker was dat de soldaten van zijn geliefde Franklin Delano Roosevelt hen van de moffen kwamen bevrijden. Wanneer de invasie precies zou plaatsvinden werd natuurlijk niet medegedeeld. Maar lang kon het niet meer duren. Als hij zijn dochter nu eens Invasia zou noemen. Zou dat niet mooi zijn, Invasia Heiden, daar zouden ze in Ridderkerk van opkijken.
Drie dagen later, toen hij zijn dochter moest gaan aangeven, hoorde hij dat de invasie op de dag van haar geboorte in Normandië was begonnen. We noemen haar Invasia, zei hij tegen zijn vrouw. Maar daar wilde ze niets van weten, ze wilde niet dat haar dochter met zo'n gekke naam door het leven moest. En bovendien, wist de familie die op kraamvisite was gekomen, dat Invasia een niet bestaande naam was en dat mocht zelfs in vredestijd niet.
Arie Heiden grinnikte wat langs zijn sigaar weg. Het was toch een mooi idee geweest. Hij had er vrede mee dat zijn jongste dochter Maria Willy werd genoemd, naar haar moeder en naar zijn lievelingszus. Maar voor hem bleef ze Invasia, zijn D-day baby, kind van de bevrijding die aanstaande was.

Eerder gepubliceerd in NRC Handelsblad op 3 juni 2004

100 JAAR VROUWENKIESRECHT

In de imposante Raadzaal van het stadhuis aan de Coolsingel gaf Neelie Kroes op 1 mei voor een extra Roterodamum Café een lezing over de meer dan vijftig jaar durende strijd die vrouwen voerden voordat het algemeen kiesrecht, voor mannen en vrouwen, in 1919 een feit was. Op de plaats waar zij al in 1971 beëdigd werd als gemeenteraadslid voelde mevrouw Kroes zich duidelijk thuis. Met af en toe een persoonlijke anekdote, waarbij zij haar betrokkenheid bij de emancipatie van vrouwen zowel in de maatschappij als de politiek niet onder stoelen of banken stak. Ooit was zij tegen het instellen van een quotum voor deelname van vrouwen in directies, raden van bestuur of regering. Inmiddels denkt zij daar, na vele jaren werkzaam te zijn geweest in het centrum van de macht, anders over. Vrouwen moeten nog steeds een zetje in de rug krijgen en zelfverzekerd hun talenten benutten. Genoeg om over na te denken. Daar zorgde deze stralende bijna 78-jarige Neelie Kroes zeker voor.
Voor leden van Roterodamum die de lezing niet bij konden bijwonen staat de tekst in zijn geheel op onze website. Overigens is deze tekst geschreven door Anne Jongstra, historicus en werkzaam als communicatie-expert bij het Stadsarchief Rotterdam. www.roterodamum.nl

HARRY-JAN BUS

medeoprichter en directeur Theater Walhalla, cultureel ondernemer, muzikant en nog veel meer

JUDITH VAN GILST

Waar ben je opgegroeid? Niet in Rotterdam, toch?
Nee, ik ben geboren in Stampersgat, West-Brabant, een gehucht met amper 1400 inwoners in de jaren ’70. Na de middelbare school koos ik bewust voor een HBO-opleiding jeugdwelzijnswerk in Rotterdam waar veel muziek- en dramalessen werden gegeven en met mogelijkheden om jezelf te ontplooien. Ik speelde al gitaar en ontmoette in die tijd Eric Stok, die heel muzikaal was en piano speelde. Samen vormden wij het duo de Tunes. We gingen optreden als straatmuzikanten. In die tijd had André van der Louw gepleit voor meer straatmuzikanten in de stad en wij grepen die kans aan om veel te spelen net als bijvoorbeeld ook de Amazing Stroofwafels. Later werden we professionele muzikanten en traden overal in de stad op: van congressen voor makelaars, bijeenkomsten van de gemeente tot feesten in buurten en wijken.

Even terug naar je aankomst in de herfst van 1978 in Rotterdam. Hoe was dat ineens in de grote stad?
Nou, dat is een mooi verhaal. Ik was net 18 jaar en dankzij een aanbod van mijn ouders had ik na het gewone rijbewijs ook mijn vrachtwagenrijbewijs gehaald. Dat kon altijd van pas komen, dachten zij. En zo kwam ik als broekie aan een bijbaan als chauffeur op een wagen van Hoefsmit. Dat bedrijf leverde vlees aan alle Chinese restaurants in de stad. Zo ook aan het bekende restaurant Sjaan aan de Atjehstraat. Midden tussen de hoeren, de bedrijven en aan de rand van de rivier, een ruige buurt, waar het heel spannend was om te komen voor een naïeve 18-jarige Brabantse jongen. Ik vond het geweldig en deed dat werk ongeveer twee jaar. Daarna werd ik beroepsmuzikant, cabaretier, presentator en uiteindelijk dus ook cultureel ondernemer.

Waar komt de enorme intense band met Katendrecht vandaan?
Dat begin verklaart wel wat over mijn gevoel bij Katendrecht, denk ik. Maar tussen het einde van mijn bijbaan in 1980 en ongeveer 2008 was ik er niet meer echt geweest. Overigens komt de sterke band met deze spannende wijk ook van de zijde van mijn vrouw, Rachel van Olm, mededirecteur van alle drie de theaters. Een deel van haar familie woont hier ook op de Kaap. Eigenlijk is zij het creatieve brein achter alle plannen; zonder haar visie was dit alles niet zo’n succes geworden. We zijn gewoon een heel sterk team.

Ja, maar even terug in de tijd, hoe kom je aan het idee om een theater te beginnen?
Een reuzensprong was de hele onderneming in 2008. Het begon ermee dat mijn vrouw en ik een kleine zaal van ca. 350 stoelen misten in Rotterdam. Met die droom in gedachten spraken we met mensen uit ons netwerk, de ambtenarij en de politiek. Uiteindelijk moet alles natuurlijk wel ineens ‘meezitten’. De gouden tip kwam van een vriend, restaurateur Rob Baris, over het pand van gokpaleis Las Vegas aan de Sumatraweg. Er was een ambtenaar bij het Ontwikkelingsbedrijf die wel wat zag in een culturele impuls in het gebied, waar zij een nieuw woongebied wilden ontwikkelen. En tot slot de steun de wethouders Kaya en Karakus. Na een avond waarbij wij ons hele culturele netwerk hadden betrokken, durfden zij het aan om ons te laten starten. Eerst met het kleine ‘huiskamer’ theater Walhalla, een kleinschalig, laagdrempelig theater met hoogwaardige programmering. De naam Walhalla komt van de dancing die er vanaf 1912 tot in de jaren 60 gevestigd was. Daarna werd op de Sumatraweg 9 de Jazz club New Paradise gevestigd en later weer gokpaleis Las Vegas. En zo is ons avontuur organisch gegroeid met eerst nog een restaurant en later de Kantine Walhalla en de Werkplaats. Wij draaien nu dus met kleine theaters op drie verschillende locaties en met 348 verschillende voorstellingen in één jaar.

Ik durf het bijna niet te vragen, maar wat zijn de plannen voor de toekomst?
Die zijn er wel hoor, want na de aankoop van de Kantine Walhalla (150 zitplaatsen), blijft er nog steeds een wens om een theater met ca. 350 zitplaatsen te hebben in Rotterdam. En dan liefst in dit deel van de stad, het nieuwe centrum, dat nu toch echt wel vorm heeft gekregen met alle ontwikkelingen op de Wilhelminapier, met de Erasmusbrug en de voetgangersbrug over de Rijnhaven. Plus natuurlijk alle nieuwe bewoners op de Kaap. Wij hebben geprobeerd om de sfeer in de Kantine Walhalla te behouden. Wat goed is hebben we intact gelaten, een vleugje nostalgie, het gevoel van de havenkantine beleven, maar wel stoer en niet oubollig. Een plek die gekoesterd moet worden, dat willen wij uitstralen. Met dit gevoel in gedachten willen wij steeds opnieuw door middel van cultuur mensen met elkaar verbinden. Voorstellingen en evenementen initiëren die zowel de oude Kapenezen, de nieuwe bewoners van Fenix1, onze buren van de Kantine, als bezoekers uit de rest van de stad boeien en vermaken. Dit was en is onze drijfveer. Wij blijven op de Kaap! Misschien lukt om in de Fenix2 een plek te vinden voor het middelgrote theater? Maar daarvoor hebben we wel de medewerking nodig van de Stichting Droom en Daad, die daar het Landverhuizers Museum gaat inrichten. Wie weet komt onze droom daar ook uit?

Eerder gepubliceerd in digitale nieuwsbrief 2

Kantine Walhalla met uitzicht op de skyline van Rotterdam

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was de wijk Katendrecht een unieke plek in Nederland, een soort van vrijstaat: verboden terrein voor Duitse soldaten. De aankomstwijk voor zeelieden van heinde en ver, was een buurt vol met pensions, gokhuizen, opiumkits, gemengde liefdes, Chinezen, joden, Grieken, Zuid-Amerikanen, Noren en Esten en publieke vrouwen. De Duitsers waren bang dat hun soldaten besmettelijke ziektes zouden op kunnen lopen bij de meisjes. En zo kwam het: terwijl jazz verboden (Amerikaanse) muziek was, was er op de Kaap elke dag jazz, van vijf uur 's middags tot een uur 's nachts.

VERBODEN VOOR DUITSERS

EEN WERELD WAAR DE OORLOG EVEN NIET BESTAAT

OVER JAZZ OP KATENDRECHT

LINDA MALHERBE

Rotterdammer Daan Troost was ook niet bang. "Mijn vader was een handelaar in cafés," vertelt zoon Peter Troost. "Telkens kocht hij een verlopen cafeetje op en blies daar weer leven in. In de diepste jaren van de crisis was hij een jazzclub begonnen in de stad, de *Kit Kat Cotton Club* aan de Wolfshoek. Wij woonden er vlakbij. Als kind maakte ik zo al kennis met de jazz. Maar toen werd met het bombardement op de stad de jazzdancing in één klap verwoest." Daan Troost startte opnieuw een jazzclub, nu aan de Betje Wolffstraat in Spangen. In *Negropalace Casanova* maakten vooral Afro-Surinaamse jazzmuzikanten als Kid Dynamite, Teddy Cotton en Boy Edgar furore. "Dat werd een goudmijn. De mensen stonden in de rij om binnen te komen en ze kwamen overal vandaan, ook van ver buiten de stad."

Daan vroeg of zijn zoon Peter, toen 16 jaar, bij hem kwam werken als piccolo. Peter: "Het was toen 1941. Op een dag kwam er een man binnen met twee kameraden, het bleken matrozen van de Kriegsmarine. Zij kwamen van de Duitse schepen die bij de havens tussen Schiedam en Rotterdam lagen. Ze hadden ver over zee duidelijk de jazz al leren kennen. Enthousiast kwamen ze ook de volgende avond, maar mijn vader moest niets van Duitsers hebben en zeker niet van het gezag."

Op een gegeven ogenblik moest Peter een pakje sigaretten halen voor iemand, en liep naar het Tijdgat, een café vlakbij. "Ik zie daar vanaf het Marconiplein zo'n veertig man van de WA (Weerafdeling, knokploegen van de NSB) onze kant uitkomen. Ik holde terug en riep: De WA is onderweg!'. Mijn vader handelde razendsnel en hielp de joodse pianist en de joodse saxofonist uit de band over de schutting. Intussen kwam iemand van de Kultuurkamer die de boel in de gaten had gehouden, naar mijn vader toe. "Meneer Troost maandagochtend wordt u verwacht bij de Sicherheitsdienst op de Heemraadssingel.'"

"Nu had mijn vader niet alleen joodse musici in dienst, hij had ook de bordjes 'Voor Joden verboden' niet opgehangen voor het raam. 'Ja', zei mijn vader, 'u moet mij niet de schuld ervan geven, dat Kriegsmarine-soldaten bij mij in de zaak komen. Ik kan ze niet tegenhouden. Het is uw eigen schuld. U geeft mij wel van die biljetten met 'Verboden voor joden' maar niet met 'Verboden voor Kriegsmarine'." Dit bracht de man op een idee en hij zei: "Ik geef u een maand de tijd om uw zaak te verplaatsen naar Katendrecht. Daar mogen geen Duitse soldaten komen." Bij de entree van Katendrecht kwamen borden te hangen – Für Wehrmacht verboten. Het schiereiland was hiermee makkelijk af te sluiten. Daan Troost kon op dat moment het markante pand Belvédère aan de Rechthuislaan 1 van eigenaar Cor van Eck kopen. Dat deed hij samen met de Griek Angelos Zannis. "Mijn vader had al eerder naar Katendrecht gewild maar dat was tot dan nog niet gelukt. Hij mocht zelf geen cafés meer beginnen, omdat hij ooit eens jenever had getapt zonder vergunning. Nu pakte mijn vader gelijk het hele zaakje in Spangen op, zijn stoelen, gordijnen en tafels en nam zijn intrek in de Belvédère". Op 19 juli 1941 was de feestelijke opening.

De Katendrechters creëerden bovendien een alarmsysteem. Zodra er een Duitser in aantocht was, kwam er iemand op de fiets naar Belvédère om te waarschuwen. Dan draaiden ze het schilderij om en kwam Hitler tevoorschijn en de band startte de nieuwste schlager 'Heimat deine Sternen. Peter: "De plek was echt een veilig oord voor ons gevoel. Er zaten veel mensen ondergedoken, zelfs ook Duitsers die weg wilden."

In november 1943 ging het uiteindelijk toch mis. Teddy Cotton werd meegenomen en kreeg een speelverbod. Het programmeren van jazzconcerten stopte. In 1944 volgde in Rotterdam de vernietiging van de haveninstallaties en de hongerwinter.

Toen uiteindelijk de bevrijding kwam, kwam Peter Troost na vele omzwervingen weer richting huis. Hij nam zijn intrek in het pension van zijn moeder waar ook zijn vriend, trompettist Teddy Cotton, ondergedoken had gezeten. Zijn vader organiseerde een verrassing voor Peter in de Belvédère. Het was op een zondagmiddag in 1946 dat hij daar Maaike leerde kennen. Zij was jazz-zangeres en zong bij Teddy Cotton in de band. Peter trouwde deze 'Rotterdamse Doris Day' en koestert zijn grote liefde nog steeds, die in 2010 overleed. Hij bracht zelfs een boekje over haar uit. Zijn beste vriend Teddy Cotton, pseudoniem voor Theodoor Kantoor overleed in 1977.

Inmiddels is Peter zelf 95 jaar en heeft Belvédère een geheel nieuwe invulling gekregen. Als eerste Verhalenhuis van Nederland worden hier de verhalen van mensen en gemeenschappen in de stad opgehaald, bewaard en zichtbaar gemaakt. Het pand is een monument dat door creatief ondernemerschap – via obligaties en participatie - nieuw leven is ingeblazen. Het Verhalenhuis dient als plek waar vele werelden elkaar ontmoeten, van de Chinese, de joodse, de Griekse tot aan de Kaapverdiaanse en natuurlijk ook die van de jazz. Waar ook de nieuwste gemeenschappen in de stad als vanzelf een thuis vinden. NRC Handelsblad kopte in 2018 over het Verhalenhuis: 'Het huis waar de Syriërs dansen'. Met de 'genius loci', de authentieke sfeer, de (altijd) luisterende oren, de muziek en de persoonlijke aandacht ontstaat hier begrip voor de ander en verbinding met elkaar. Bijna tachtig jaar later is Belvédère opnieuw een ruimte waar de oorlog even niet bestaat.

www.verhalenhuisbelvedere.nl

Maaike en Peter Troost

Maaike voor de deur van Belvedere

ZO 30 JUNI: JAZZ CLUB BELVÉDÈRE

Live jazzconcert door Cruise Control met verhalen en diner. Programma in het kader van North Sea Around Town 2019. Aandacht voor een een aantal inspirerende jazzcomponisten waarvan in hedendaagse jazz de invloed doorklinkt: Thelonious Monk, Charles Mingus, Carla Bley e.a. Hun werk en de belangrijkste kenmerken ervan worden toegelicht aan de hand van beeld- en geluidsmateriaal waaronder dat van Thelonious Monk live in 1967 in Rotterdam. Tijd: 15.00-20.00 uur, 15 euro p.p. inclusief diner Reserveren noodzakelijk via belvedererotterdam.nl

Daan Troost links met sigaret, Teddy Cotton in het midden, Peter Troost rechts als piccolo

EERSTE DEEL VAN EEN FEUILLETON UIT HET GELIJKNAMIGE BOEK UIT 2013

COOL

ARIE VAN DER SCHOOR

Van der Aa schrijft in 1845 in het derde deel van zijn bekende *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden* nogal summier en neutraal over 'Kool' als een voormalig ambacht, bestaande uit de polders Beukelsdijk, Schoonderloo en Cool.[15] Het geheel bevat volgens hem geen dorp of zelfs maar een gehucht. De weinige huizen liggen verspreid over het gebied, de inwoners zijn meestal boeren. Er zijn verder molens, blekerijen en tuinen. Een school – van de stad Rotterdam – ontbreekt niet, maar voor de kerkgang is de Coolse bevolking aangewezen op Rotterdam, dan wel Overschie. Evenmin beschikt Cool over een raadhuis. De voormalige bestuurders van het ambacht vergaderden op het laatst in de nabijgelegen Stadsdoelen, een locatie die daarom ook wel als 'Coolhuis' werd aangeduid.[16]

De schets (rechts) van Van der Aa is, in ieder geval voor het deel Cool ten westen van de stad en ten zuiden van de Kruiskade, nogal onvolledig en zelfs wat misleidend. Het klopt dat Cool niet viel te typeren als een traditioneel dorp met in de dorpskern een kerk en een raad- of rechthuis, maar wat betreft bewoning en infrastructuur zijn aanvullingen nodig. Cool werd al rond het midden van de achttiende eeuw beschouwd als een deel van de voorstad van Rotterdam.[1] En omstreeks het midden van de negentiende eeuw behoorde Cool als onderdeel van de gemeente Rotterdam tot de 'Stad in de Polders' of 'Polderstad'. Deze bestond verder uit de delen West-Blommersdijk, Oost-Blommersdijk en Rubroek. West-Blommersdijk grensde aan Cool ten noorden van de Kruiskade, en strekte zich in oostelijke richting uit tot aan de Rotterdamse Schie. Aan de overkant van dat water zette Oost-Blommersdijk zich in dezelfde richting voort tot aan de Rotte. Dit riviertje vormde de scheiding met Rubroek dat aan de oostzijde van de stad grensde.

LANENGEBIED

Het bewoonde deel van Cool telde rond 1850 zo'n 9000 inwoners. Dit behoorlijke aantal nam dagelijks toe door de instroom van mensen uit het overvolle en ongezonde Rotterdamse stadsdriehoek tussen de Coolsingel en Goudsesingel. Hoofdstraten in Cool waren de eeuwenoude Binnenweg en de Kruiskade die vanuit Rotterdam in oost-westrichting door het gebied liepen. Haaks op deze straten, dus in noord-zuidrichting, lagen bijna evenwijdig twaalf lanen: zes tussen de Kruiskade en de Binnenweg, namelijk Kerklaan, Lijnbaanslaan, Krispijnlaan, Nadorstlaan, Tuinderslaan en Waschbeeklaan, en zes tussen de Binnenweg en de Schiedamse Singel, te weten Keerweerlaan, Hartmanslaan, Laurierlaan, Paardenlaan, Boomgaardslaan en Eendragtslaan.[2] Deze en dergelijke lanen waren vanaf de zeventiende eeuw tot in de achttiende eeuw aan weerszijden van Rotterdam aangelegd. De eigenaren van de erven aan deze lanen verenigden zich in een soort mini-waterschappen, later ook wel 'lanenrepublieken' genoemd, die tot doel hadden de afwatering en het onderhoud van de erven, bijvoorbeeld door beschoeiing, te regelen.[3] De grondbezitters verkochten en verhuurden ook delen van hun percelen aan warmoeziers, blekers en houders van theehuizen.

Later, en vooral vanaf het begin van de negentiende eeuw, vestigden zich er in toenemende aantallen woningzoekenden uit de dichtbevolkte binnenstad van Rotterdam, zodat het inwonertal snel steeg. Afwatering en riolering in Cool waren daarop niet berekend, want de hiervoor gebruikte sloten dienden eigenlijk als afscheidingen tussen de percelen. Evenmin voldeden de op maaiveldhoogte neergezette woningen, die door de te lage ligging van de vloeren in de natte polder erg vochtig waren. Bovendien waren de oorspronkelijk in het gebied aangelegde lanen en paden door hun geringe breedte en het gebrek aan verharding in de winter nauwelijks begaanbaar. Voor het overige stond het lanengebied bekend als vuil, ongezond en gevaarlijk bij brand.[4]

BINNENSTADSPROBLEMEN

Rond het midden van de negentiende eeuw was het dus slecht toeven in een groot deel van Cool. Hetzelfde gold voor de andere delen van de Polderstad, onmiddellijk ten noorden en oosten van de stad. Rotterdam maakte zich hierover vooral druk omdat de slechte omstandigheden, net als in de overbevolkte, verkrotte binnenstad, grote gezondheidsrisico's met zich meebracht. De aanvoer van schoon drinkwater en de afvoer van verontreinigd water was gebaseerd op een verouderd systeem van waterverversing in de stadsgrachten en bleek ontoereikend. Pokken- en cholera-epidemieën verspreidden zich zo snel en maakten duizenden slachtoffers. Ter verbetering van de waterhuishouding werden plannen gemaakt ter zuivering van het water in de binnenstad en sanering van de dichtbevolkte stadsgebieden buiten de stadssingels. Het Waterproject van directeur van Gemeentewerken Rose van 1854, opgesteld in samenwerking met het hoogheemraadschap Schieland, is van die plannen de bekendste. Het hoogheemraadschap was hierbij betrokken, omdat de waterhuishouding van de stad en van het platteland en de polders van Schieland altijd al met elkaar verweven waren geweest. Bij de aanbieding van dit plan aan de Gemeenteraad schreven burgemeester en wethouders onder andere over de toestand in de polders dat deze: 'vergert van dag tot dag; de slooten aldaar hebben geheel en al het karakter van open riolen gekregen waarin alle onreinheden verzameld worden, die de meeste maanden van het jaar in een staat van ontbinding verkeeren en, zonder ophouden duizenden kubiek voeten schadelijke gassen in den dampkring verspreiden, die eenen belangrijken invloed op sterfte en levensduur uitoefenen.'[5]

Cool was, met andere woorden, onderdeel van Rotterdam geworden, overgenomen door de stad en blootgesteld aan 'binnenstadsproblemen'. Ondanks de aanleg van nieuwe weteringen of singels voor de aan- en afvoer van water zou die situatie nog lang voortduren. Eén belangrijk verschil met Rotterdam was er echter nog altijd: vergeleken met de echte binnenstad in de stadsdriehoek bood het lanengebied van Cool omstreeks 1850 een geheel andere aanblik. Het aantal woningen was dan wel steeds meer toegenomen, maar van een vrijwel gesloten bebouwing zoals in de aangrenzende stad was hier geen sprake. Een groot aantal blekerijen, hofjes en vooral tuinen in Cool zorgde hier dan misschien niet voor een dorpse aanblik, maar wel voor een veel groener, meer wisselend en gevarieerd uiterlijk.

Herinnerde er omstreeks 1850, behalve misschien het uiterlijk van Cool, verder nog iets aan het oude Cool van vóór de annexatie door Rotterdam? De bestuurlijke zelfstandigheid was het ambacht Cool al in 1811 kwijtgeraakt. Het hieraan nauw gerela-

Kaart van Rotterdam en omgeving in 1853, ter toelichting op het Waterproject. Onderdeel hiervan waren de hier in geel gemarkeerde singels ter verbetering van de waterhuishouding in de binnenstad en de lanengebieden.

De Westersingel, nu een van de mooiste singels van de stad

teerde polderbestuur dat zich bezig hield met het waterstaatkundig bestuur functioneerde daarentegen rond het midden van de negentiende eeuw nog steeds. Het was een restant van het oude ambacht.[6] Ook de 'lanen', oftewel de oude belangengemeenschappen van bewoners van dezelfde laan of buurt, waren in stand gebleven, en uit de manier waarop met allerlei problemen werd omgegaan, blijkt duidelijk dat men niet van plan was de opruk-kende stad in alles tegemoet te komen.

PROTEST VAN DE INGELANDEN

De ingelanden*, dat wil zeggen de eigenaars van grond in het lanengebied, konden echter weinig tegen de stad uitrichten, hoewel zich onder hen veel leden van aanzienlijke Rotterdamse families zoals Chabot, Van Rijckevorsel, Veder en Mees bevonden. Zij zochten hier verpozing en waakten onder leiding van 'laanmeesters' over hun belangen. Een belangrijk deel van de activiteit hield blijkens de jaarrekeningen verband met het gepleegde onderhoud aan beschoeiing, wandelpaden en verlichting. De kosten werden gefinancierd uit huren, boeten en heffingen.[7] Dat de lanenrepublieken ook op anderen dan de eigenaars grote aantrekkingskracht uitoefenden, blijkt uit een gezamenlijke verklaring die de eigenaars van tuinen en erven aan de Nieuwe Eendragtslaan in 1827 en 1857 opstelden. Alle ingelanden verklaarden hierin, dat zij hun tuinen en erven nooit zouden gebruiken of laten gebruiken 'tot het houden van Herberg en Tapnering', of tot de aanleg van een overdekte kolfbaan. Ook het bebouwen, gebruiken of verhuren van tuinen en erven 'tot de bewoning van de geringe Volksklasse, of tot verblijf te doen strekken der geenen die met de Tugt strijdende bedrijven uitoeffenen' was op straffe van vervolging verboden.[8] Hier, in de verst van de stad gelegen laan, dreigde in de ogen van de ingelanden de stad met allerlei ongezonde uitwassen op te rukken en de rust te verstoren. Maar Cool behoorde reeds tot het stadsgebied en de ingelanden van de Nieuwe Eendragtslaan zouden er niet in slagen de oude situatie in hun deel van het voormalige ambacht te handhaven.
De negatieve reacties van Cool op de komst van het Coolsingelziekenhuis, gelegen in Cool aan de stadssingel, met de bouw waarvan in 1840 werd begonnen, leidden eveneens tot niets. In Cool kwam er direct protest van 25 omwonenden uit de lanen achter het toekomstige ziekenhuis. In een rekest* aan burgemeester en wethouders van Rotterdam uitten zij hun bezwaren, die zich toespitsten op de voorgestelde lozing van afval als uitwerpselen en vuilnis van het ziekenhuis op de sloten van Cool.
De opstellers van het rekest waren ingelanden in Cool. Zij maakten zich vooral zorgen over het grote gezondheidsrisico dat het ziekenhuis met zich meebracht voor 'de klasse van vele bewoners aan den Binnenweg en in de binnenlanden'.[9] Hun gegronde bezwaren vonden echter geen gehoor en het verzoek om geen ziekenhuis in Cool te bouwen werd afgewezen. Het ambitieuze ziekenhuisproject zou worden voltooid en de open riolering in de Coolpolder bleef nog decennialang klachten oproepen.[10] Ironisch genoeg hadden dus juist de maatregelen bedoeld voor verbetering van de gezondheidszorg nadelige gevolgen voor de inwoners van Cool.

Ook het polderbestuur van Cool reageerde negatief op de komst van het nieuwe ziekenhuis. Het polderbestuur, als belangengemeenschap of 'gezamentlijk huishouden' van deze ingelanden, had feitelijk maar één belang: de waterstaat. Deze bestond uit het beheren van de waterstaatswerken in de polder en de zorg voor het innen van de omslagen* voor het hoogheemraadschap Schieland. De kosten van de waterstaat in de polder werden opgebracht door de ingelanden. Daartoe behoorden ook de kosten van de bemaling. In verband met de gemeenschappelijke waterstaatkundige belangen in het gebied tussen Rotterdamse en Delfshavense Schie werkte het polderbestuur sinds 1843 formeel samen met de polderbesturen van Schoonderloo en Beukelsdijk; daarvoor gebeurde dit informeel. De schouten en ambachtsbewaarders van de gecombineerde polders protesteerden in 1848 scherp bij de stad Rotterdam. Om het ziekenhuis van water te voorzien bracht Rotterdam namelijk, met toestemming van het hoogheemraadschap Schieland, Maaswater 'door middel van zinkbuizen uit de Leuvehaven onder het water van de stadsvest door, en met doorgraving van den [Cool-] singel of polderkade in dadelijk verband [...] met het gasthuis'.[11] Het waterpeil in de polder zou daardoor kunnen stijgen, wat ook hogere bemalingskosten zou betekenen. De bemaling van het gebied vond vroeger plaats met twee windmolens, maar vanaf 1846 had een stoommachine van de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij in het station Delftsepoort deze taak tegen betaling van 1400 gulden per jaar overgenomen. Het polderbestuur van Cool vreesde kostenverhoging door de stijging van de waterstand. Deze schade en die toegebracht aan de polderkade bij het doorsteken en doorgraven zou vrijwel geheel op de ingelanden worden afgewenteld.

RECHTSZAAK TEGEN ROTTERDAM

Schout en ambachtsbewaarders van de polder Cool – onder het hoogheemraadschap Schieland verenigd met de polders Schoonderloo en Beukelsdijk – waren vooral verbolgen over de toestemming die Schieland had verleend, maar beschikte slechts over een huishoudelijk reglement. Dit bevatte geen bepalingen over de bevoegdheden van het polderbestuur met betrekking tot Schieland of de ingelanden, tot wie natuurlijk ook de stad Rotterdam zelf behoorde. Daarom werd een procedure tegen Rotterdam pas aangegaan na raadpleging van de Amsterdamse advocaat Sipman. Op zijn juridisch advies werden alle ingelanden geraadpleegd om er zeker te zijn van dat een meerderheid van hen toestemde, zodat het polderbestuur zich naderhand zou kunnen verantwoorden.[12] Dit gebeurde zoals gebruikelijk door middel van een openbare publicatie. Alle ingelanden van Cool, Schoonderloo en Beukelsdijk werden in oktober 1850 uitgenodigd tot het bijwonen van een vergadering in de Raadzaal van het Stadhuis te Delfshaven, 'aangaande de hangende Procedures tegen de Stad Rotterdam'.[13] De rechtszaak tegen Rotterdam volgde in 1850, maar werd verloren. Advocaat Blussé van de Hoge Raad sprak van een rechterlijke dwaling: het hoogheemraadschap had in dit geval nooit toestemming mogen verlenen.[14]

Vijf Heerenhuizen bouwjaar 1881, hoek Eendrachtsweg/ Kortenaerstraat

Stadsarchief Rotterdam

Coolsingelziekenhuis, eind 19e eeuw

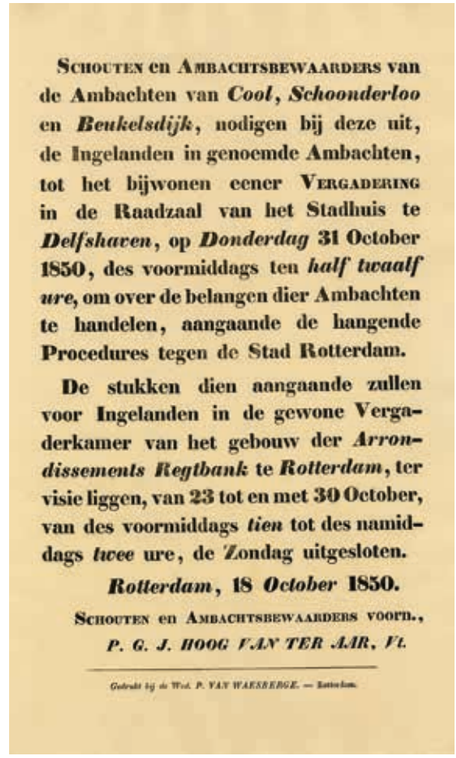

Schouten en Ambachtsbewaarders van de Ambachten van *Cool*, *Schoonderloo* en *Beukelsdijk*, nodigen bij deze uit, de Ingelanden in genoemde Ambachten, tot het bijwonen eener Vergadering in de Raadzaal van het Stadhuis te *Delfshaven*, op *Donderdag* 31 October 1850, des voormiddags ten *half twaalf ure*, om over de belangen dier Ambachten te handelen, aangaande de hangende Procedures tegen de Stad Rotterdam.

De stukken dien aangaande zullen voor Ingelanden in de gewone Vergaderkamer van het gebouw der *Arrondissements Regtbank* te *Rotterdam*, ter visie liggen, van 23 tot en met 30 October, van des voormiddags *tien* tot des namiddags *twee* ure, de Zondag uitgesloten.

Rotterdam, 18 *October* 1850.

Schouten en Ambachtsbewaarders voorn.,
P. G. J. HOOG VAN TER AAR, Vt.

Gedrukt bij de Wed. P. VAN WAESBERGE. — Rotterdam.

De oproep voor de belangrijke vergadering op 31 oktober 1850 van de ingelanden van Cool, Schoonderloo en Beukelsdijk over de rechtszaak tegen Rotterdam.

1 Van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek* Derde deel 373.
2 Tenminste aldus Van Ollefen en Bakker, Stad- en Dorp-Beschrijver V 19.
3 Zoals bijvoorbeeld in 1749 door Tirion, *Hedendaagsche Historie* (XVII) 19.
4 Rose, 'Inlichtende memorie' 9-10.
5 Wiersum, *Laanarchieven* 2.
6 Rose, 'Inlichtende memorie' 11-13.
7 Rose, Memorie van toelichting' 6.
8 Giebels, 'Opheffing ambachten'.
9 Gar, *Laanarchieven*, inv.nr.13.
10 Ibid., 9.
11 Van Lieburg, *Coolsingelziekenhuis* 134. Zie ook: De Graaf, 'Bouw ziekenhuis' 3-4.
12 Ibid., 172. Aansluiting van de riolering op het Rotterdamse rioleringsstelsel vond plaats in 1889 met de invoering ervan.
13 *Gar, Archief Verenigde Ambachtspolderbesturen*, inv.nr. 119, Casus-Positie.
14 *Gar, Archief Verenigde Ambachtspolderbesturen*, inv.nr. 119, Casus-Positie.
15 Ibid., inv.nr. 31.
16 Ibid., brief Blussé 3 september 1850; copie uitspraak 3 augustus 1850.

Zijn beschrijving van het brandende Rotterdam na het bombardement van 1940 is treffend. Een jaar eerder was Heinz Hermann Polzer (1919-2015), later bekend geworden onder de artiestennaam Drs. P, in Rotterdam gearriveerd voor een studie economie aan de Economische Hogeschool.
Hij had de Schiedamschedijk leren kennen in vol bedrijf, met muziek, drankgelagen en prostituees. Dames met wie corpsleden zoals Heinz zich wel onderhielden aan de bar maar met wie ze nooit ‘meegingen’. Dat was een ongeschreven regel.

DE ‘ROTTERDAMSE’ LIEDJES VAN DRS. P.

ROLAND VONK

Drs P, 23 november 1977.
Rob Bogaerts / Anefo - Nationaal Archief
#CC0

En nu zag de jonge student dit hele decor dat hem in korte tijd zo dierbaar was geworden in vlammen opgaan.
Hij zei er later over: ‘Ik prijs me gelukkig dat ik Rotterdam heb leren kennen vóór de bombardementen. Ik was fortuinlijk dat ik op kamers woonde aan de buitenste rand van het gebombardeerde stuk. De ramen waren niet eens versplinterd, maar ik voelde het wel schudden, hoorde tumult. Na afloop ging ik buiten kijken en ze vroegen me diensten te verlenen. Met een slang in de hand, om het laatste intacte huis aan de Witte de Withstraat te redden, stond ik op het dak. Wat ik zag was adembenemend: de vuurzee bij de Bijenkorf, de vonken in de hemel. Nero had zich niet beter kunnen wensen. Van een afstand bekeken was het mooi, als je afziet van de gevolgen, de angst, de ontreddering. Er was bij mij geen spoor van angst, maar dat kwam natuurlijk ook door het schouwspel.’
Het is Heinz Polzer, Drs. P, ten voeten uit. Zorgvuldig formulerend, van een afstandje de dingen bekijkend, en met vooral een soort verstandelijke empathie richting de medemens.
Hij zou later meerdere liedjes schrijven over het verloren gegane ‘oude’ Rotterdam. Sterker nog: zijn allereerste liedtekst ging over de Schiedamsedijk, op de melodie van de tranentrekker Blinde Ogen, van Willy Derby. Polzer schreef die tekst in de oorlog in de strafgevangenis van Scheveningen waar hij door de Duitse bezetters naartoe was gebracht na een in hun ogen wat al te vrijpostig versje in het verenigingsblad van het Rotterdamse Studenten Corps.

‘Ik prijs me gelukkig dat ik Rotterdam heb leren kennen vóór de bombardementen’

Alles bij elkaar heeft Drs. P zo’n veertien liedjes en rijmende teksten over Rotterdam geschreven. Die zijn allemaal - met muziek van de doctorandus zelf en met muziek van anderen - terug te vinden op de cd Het Rotterdams Passé van Drs. P die ik in 2017 heb samengesteld na een verzoek daartoe van het zogeheten Heen- en Weerschap, een clubje dat de auteursrechten van Polzer beheert. Datzelfde ‘schap’ zit ook achter allerlei andere initiatieven om de artistieke nalatenschap van Polzer levend te houden.

IN MEMORIAM NORA SCHADEE

EEN BEVLOGEN HOEDSTER VAN DE ROTTERDAMSE GESCHIEDENIS

INGRID DE JAGER, MUSEUM ROTTERDAM

Na een kort ziekbed is op 28 april jl. oud-bestuurslid Nora Schadee overleden. Nora is 72 jaar oud geworden. Vanuit haar functie als senior conservator bij Museum Rotterdam zat Nora vanaf 1996 in het bestuur van het Historisch Genootschap Roterodamum. Haar pensionering in 2012 betekende automatisch het einde van haar bestuurslidmaatschap. Na haar vertrek ontving ze uit handen van Wethouder Korrie Louwes de Erasmusspeld. Een erkenning voor haar grote bijdrage aan het Historisch Genootschap.

Nora organiseerde als bestuurslid trouw de zeer gewaardeerde Roterodamum jaarexcursie en bracht ook na haar vertrek nog ideeën in. Daarnaast droeg zij onderwerpen aan voor onze tijdschriften de Kroniek en Meent. Nora was ook secretaris van ‘Gedeeld verleden, gezamenlijke toekomst’, destijds een dochterstichting van het Historisch Genootschap.

Tot het echt niet meer ging, heeft Nora bovendien de redactie van artikelen voor het Rotterdams Jaarboekje voortgezet. Haar passie voor de Nederlandse taal en haar fenomenale kennis van de Rotterdamse geschiedenis kwamen hierin samen. Bijna een kwart eeuw lang zijn artikelen onderworpen aan haar kritische blik. Ze was precies en vlijmscherp. De tekst moest vanzelfsprekend leesbaar zijn en feitelijk correct. Ze duldde geen anglicismen en vooral geen germanismen. Nora stond op feilloze interpunctie en aan grammaticaal avontuurlijk Nederlands had ze een broertje dood. Ze schatte de lezer van het Rotterdams jaarboekje zeer hoog in. Haar zorg voor de kwaliteit hield niet op bij de inhoud. Samen met de grafisch vormgever zorgde Nora dat beeld, tekst en vormgeving perfect op elkaar werden afgestemd. Pas dan kon het Rotterdams Jaarboekje naar de drukker. De redactie moet nu een zeer gedreven en vakbekwaam redactielid missen.

Los van haar inspanningen voor het Rotterdams Jaarboekje heeft Nora velen aan zich verplicht door haar redigeer- en advieswerk. Diverse boeken, manuscripten, artikelen en dissertaties wonnen aan kwaliteit en leesbaarheid dankzij haar brede kennis van de historie en van de Nederlandse taal.
Voorbeelden zijn de standaardwerken *Rotterdam, Stad in Aanwas* door Arie van der Schoor, en *Rotterdam, Stad van Formaat* door Paul van de Laar; de dissertatie *Rotterdam, proeftuin van de maakbaarheid*, door Els van den Bent en het boek *Beelden, Stadsverfraaiing in Rotterdam sinds 1940* door Siebe Thissen.

Naast haar werkzaamheden was Nora maatschappelijk betrokken. Ze zette zich bijvoorbeeld in voor de landelijke cliëntenraad van Casa (Centra voor anticonceptie, seksualiteit en abortus). Ook was ze actief voor het Physico Therapeutisch Instituut Rotterdam, dat onder andere financiële ondersteuning verleende aan Generation R. Verder was Nora Schadee lid van het curatorium van het Erasmiaans Gymnasium en enige tijd nauw betrokken bij het behoud van het karottenfabriekje aan de Kralingse Plas.
Met het overlijden van Nora Schadee heeft Rotterdam een deskundige, toegewijd en markante inwoner verloren.

AGENDA TIPS

15 SEPTEMBER 2019

Activiteiten Open Monumentendag 2019 & Historisch Genootschap Roterodamum

Roterodamum Café over drs. P

Aanvang 15.00 uur
Locatie wordt bekend gemaakt in de digitale nieuwsbrief van augustus

Op een interessante Rotterdamse locatie zal Roland Vonk tijdens een extra Roterodamum Café vertellen over die 'Rotterdamse' liedjes van Drs. P, over de totstandkoming van de cd Het Rotterdams Passé en over de activiteiten van het Heen- en Weerschap. Zie ook pagina 15 van deze Kroniek.

Kindervoorstelling van Studio de Bakkerij

Op Open Monumentendag zijn er drie theatrale rondleidingen voor kinderen in het van Maanenbad door Studio de Bakkerij. Op deze bijzondere locatie zijn kinderen en hun ouders van harte welkom om 10.30 uur, 11.30 uur en 12.30 uur. Tijdens een spannende tocht door het gebouw leren zij van alles over de bijzondere architectuur van het zwembad. Het sportfondsenbad is een rijksmonument, ontworpen en gebouwd in 1936/1937 door architecten J.H. de Roos & W.F. Overeynder) en het is in 2015 grondig gerestaureerd. Vanaf eind augustus kan men zich kosteloos aanmelden via www.omdrotterdam.nl

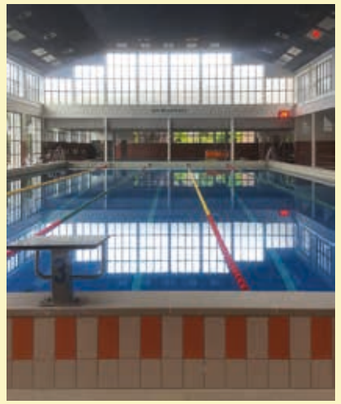

25 SEPTEMBER 2019

Excursie Scheepvaartkwartier

aanvang 13.30 uur

Voorlopig programma:
- verzamelen en kopje koffie op een leuke plek in het gebied,
- lezing Scheepvaartkwartier in WOII
- wandelingen met aandacht voor beeldende kunst en WOII in het Scheepvaartkwartier (max. 1 uur, 20 pers per wandeling, max 60 pers).
- bijeenkomst in Van Uden huis
- afsluiting bij café Dudok in het Park

Definitief programma volgt in de digitale nieuwsbrief van eind augustus.

Nieuw bestuurslid gezocht

Het Historisch Genootschap Roterodamum zoekt een nieuw bestuurslid dat verantwoordelijk zal worden voor onze ledenactiviteiten en evenementen. Hij/zij zal zich vooral bezig gaan houden met de programmering en de inhoudelijke voorbereiding van de Roterodamum Cafés. Voor de praktische zaken wordt er doorgaans ondersteuning geboden door het secretariaat. Wie belangstelling heeft stuurt gaarne een reactie naar: hgroterodamum@gmail.com

Digitale nieuwsbrief 5 zal eind augustus verschijnen. Hierin aandacht voor de Open Monumentendagen op 14 en 15 september.

MUSEUM ROTTERDAM

Het Verhalencafé

Data: zaterdagen 6 juli, 5 oktober, 2 november en 7 december 2019
14:00 tot 16:30 uur vrije inloop, deelname en koffie & thee gratis.

Iedere eerste zaterdag van de maand vindt er in Museum Rotterdam een Verhalencafé plaats. De verhalen die Museum Rotterdam verzamelt in de collectie Echt Rotterdams Erfgoed zijn hiervoor het startpunt. De rijkdom aan Rotterdamse belevenissen groeit steeds groter. Ook verhalenverteller worden? Schuif dan aan bij onze Verhalenvertellers en laat je inspireren. Informatie en opgeven: echtrotterdamserfgoed@museumrotterdam.nl

Verhalencafé 6 juli: Het Rotterdams Weerwoord

Samen de stad voorbereiden op een extremer klimaat, dat is de uitdaging waar Rotterdammers voor staan. In de collectie Echt Rotterdams Erfgoed zien we al veel onderdelen die hier aan werken: de slimme regenton, de Vreewijkcoöperatie, Tuinmeester Gerrit, Samen en Anders en de Groene Groeiplekken. Zij werken nu samen aan een project in de Landbouwbuurt. Tijdens dit verhalencafé vertellen experts, wijkbewoners en initiatiefnemers over de manier waarop zij zich voorbereiden op een extremer klimaat

Out in Rotterdam, 100 jaar Gay geschiedenis in Rotterdam

'Out in Rotterdam', het nieuwe project van DIG IT UP, is op zondag 16 juni jl. geopend door Paul van de Laar, directeur van Museum Rotterdam. De expositie geeft een overzicht van de gay geschiedenis van Rotterdam. Na eeuwenlange strijd tegen vervolging van sodomie werd in 1919 de eerste homobeweging opgericht. Out in Rotterdam laat de strijd zien tegen artikel 248bis, maar ook de vervolging door de fascisten en het schijnproces tegen Anna Blaman. Out in Rotterdam belicht het wel en wee van tal van belangenorganisaties en geeft aandacht aan de geschiedenis van de Rotterdamse homo horeca.

DIG IT UP heeft onder de noemer Rotterdamse Roze Zoldervondsten het publiek opgeroepen met foto's, filmpjes, voorwerpen en verhalen langs te komen. Deze actie heeft honderden beelden opgeleverd die in de expositie en in onze minibioscoop te zien zijn. Nieuw materiaal blijft welkom en kan nog worden toegevoegd. Aad Koster heeft een aantal verhalen en alle beelden uit de expositie gepubliceerd op www.digitup.nl/outinrotterdam. De expositie is te bezoeken t/m 29 september, het slotweekend van het Rotterdamse lhbt festival Rotterdam Pride. Kijk voor tal van activiteiten en informatie op digitup.nl/agenda/

Museum Rotterdam
Het Timmerhuis
Rodezand 26,3011 AN Rotterdam

Van Veenmoeras tot Polderstad

Deze expositie neemt de bezoekers mee op een reis door de geschiedenis van de Prins Alexanderpolder en laat in vogelvlucht zien hoe de polder zich heeft ontwikkeld vanuit de prehistorie. Aan de expositie is een boekenmarkt gekoppeld met veel interessante boeken over Rotterdam. Kijk voor meer informatie op: www.hvpa.nl

Historische Vereniging
Prins Alexander
Continental Art Centre,
Robert Kochplaats 342

Oudheidkamer Pernis bestaat 25 jaar

Om dit te vieren is op 27 april jl. de jubileumtentoonstelling 'GEEN ZEE TE VER' geopend. Het is 100 jaar geleden dat de laatste 4 vissloepen verkocht werden. De tentoonstelling gaat over het leven van de vissers aan boord van een sloep en thuis in de Museumwoning. Toegang is gratis; traplift aanwezig.

Pastoriedijk 399-401, 3195 HE Pernis
Geopend: elke zaterdagmiddag van 14.00 tot 17.00, 1e zondagmiddag en 3e donderdagmiddag.
www.oudheidkamerpernis.nl

Maarten Biesheuvel 80 jaar

Ter gelegenheid van de tachtigste verjaardag van de geboren Schiedammer Maarten Biesheuvel is in mei door uitgeverij Scriptum een boek uitgegeven met Biesheuvels verhalen waarin Schiedam een rol speelt.

Ontdek de Van Nelle Fabriek

Aan de oever van de Delfshavense Schie ligt een bijzonder UNESCO-werelderfgoed: de Van Nelle Fabriek. Wil je deze parel van het Nieuwe Bouwen zelf ontdekken? Tot en met september 2019 rijdt er iedere zaterdag en zondag een speciale Bauhaus-bus tussen het Museumpark en het UNESCO-werelderfgoed. Met je ticket kun je een bezoek brengen aan het Chabot Museum, gevestigd in een van de modernistische witte villa's, gratis gebruik maken van de pendelservice én deelnemen aan een rondleiding door de Van Nelle Fabriek. Meer informatie, tijden en tickets op de website van het Chabot Museum

Iedere za & zo t/m 1 september
Prijs p.p. € 15,- Duur ca. 1 uur
Start: In het Museumpark of bij de Van Nelle Fabriek

KRONIEK NO 22 • JUNI 2019

SPEERPUNT

OPROEP
SPECIALE UITGAVE VAN DE KRONIEK OVER DE BEVRIJDING VAN ROTTERDAM

Volgend jaar willen wij ter gelegenheid van de viering van 75 jaar Bevrijding verhalen over deze buitengewone periode verzamelen en samenbrengen in een speciale voorjaarsuitgave van de Kroniek. We zijn vooral op zoek naar herinneringen van bewoners, die de bevrijding zelf hebben meegemaakt. Heeft u zo'n verhaal, of kent u iemand met een opmerkelijk relaas dan horen wij dat graag. Misschien is het zelfs al een keer vastgelegd? Of wilt u het graag nu voor ons opschrijven? Natuurlijk zijn foto's, tekeningen of bijzondere documenten ook welkom.

Neem contact op met Judith van Gilst
hgroterodamum@gmail.com of bel 06-54753302.